

Monika
Homulková

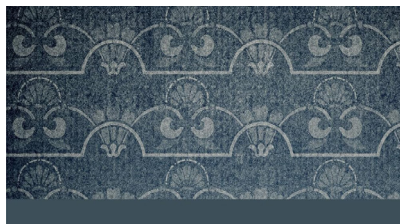
University of Prešov

Kantova morálna filozofia: prežitý koncept alebo nadčasový odkaz?

Caranti, L., & Pinzani, A. (Eds.), 2023. *Kant and the Problem of Morality: Rethinking the Contemporary World* (1st ed.). London, New York: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781003043126>.

Má nám v súčasnosti Kantova morálna filozofia stále čo povedať? V rozsahu 179 strán sa v recenzovanom zborníku *Kant and the Problem of Morality: Rethinking the Contemporary World* stretávame s príspevkami autorov, ktorí na položenú otázku odpovedajú kladne. V kontexte súčasných tém a problémov *tekutej* spoločnosti charakteristickej nedostatkom pomyselných pevných bodov, o ktoré by sme sa mohli pri ich riešení opierať, sa autori príspevkov obsiahnutých v knihe editovanej Alessandrom Pinzanim a Luigim Carantim zamýšľajú nad ich riešením na pozadí Kantovej praktickej filozofie, ktorá by mohla tento pevný bod predstavovať.

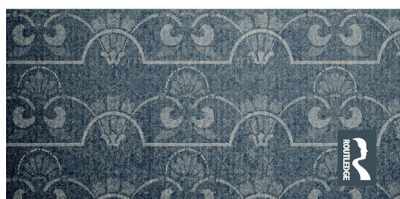
Zborník je tvorený súborom ôsmich štúdií, v ktorých autori príspevkov kriticky reflektujú Kantovu etiku s cieľom riešiť naliehavé globálne problémy, ako je environmentálna udržateľnosť, rasizmus, sexizmus a morálne zlepšenie. Autori predstavujú rôzne perspektívy a ponúkajú možnosť zamyslieť sa nad spôsobmi, ako môže kantovská etika viesť etické rozhodovanie a morálny diskurz v nestabilnom, globalizovanom svete dneška.

KANT AND THE PROBLEM OF MORALITY

RETHINKING THE CONTEMPORARY WORLD

Edited by
Luigi Caranti and Alessandro Pinzani

Prvý príspevok, *On Dealing with Kant's Sexism and Racism* od Pauline Kleingeld reflektuje problém rasizmu a sexizmu, ktorý je možné identifikovať v Kantovej tvorbe napriek jeho koncepcii zdôrazňujúcej rovnosť, rešpekt a ľudskú dôstojnosť. Autorka sa zaoberá tým, či (a ako) Kantove diskriminačné vyhlásenia sú alebo nie sú v súlade s jeho univerzálnymi etickými princípmi. Skúma, ako môžeme my, súčasní čitatelia, zosúladiť jeho filozofickú koncepciu s predsudkami voči rasám a ženám, ktoré sa objavujú v jeho tvorbe. Keďže je možné vidieť diskrepanciu medzi Kantovými princípmi zdôrazňujúcimi rovnosť a jeho tvrdeniami o pohlaví a rase, mali by sme si dať pozor na to, aby sme Kantove názory neskreslili a tiež neopakovali jeho chyby. Namiesto toho by sme sa mali snažiť o kritickú reflexiu v kontexte (ako minulosti tak aj súčasnosti) a rekonštruovať Kantovu teóriu našou optikou. Podľa autorky nám na kritiku predsudkov poskytuje nástroje jeho vlastná etická koncepcia, pretože vyžaduje rovnosť a rešpekt k všetkým racionálnym bytostiam.

Robert B. Loudon v štúdiu *Kant the Naturalist* predstavuje Kanta (ako už hovorí samotný názov) ako naturalistického filozofa, teda z inej perspektívy, s akou sa bežne stretávame (Kant ako transcendentalista). Autor kritizuje interpretáciu Kanta ako prísneho dualistu. Hovorí, že Kantova filozofia chápe človeka ako súčasne prírodnú a morálnu bytosť: Kant vidí morálny zákon ako produkt ľudského rozumu. Loudon poukazuje na to, že Kant túto schopnosť úplne nevyníma z kontextu prírody, keďže chápe človeka ako súčasť prírodného sveta a prírodu ako zásadný stimul k rozvoju človeka a jeho morálnych schopností. Morálna normatívnosť je tak podľa autora u Kanta zakotvená v ľudskej prirodzenosti, pochádzajúcej z prírody, o ktorej Kant povie, že je rozumná, a preto by sme nemali stavať proti sebe do striktnéj opozície prírodu a morálku. Namiesto toho by sme Kanta mali chápať ako mysliteľa, ktorý berie do úvahy človeka ako morálne slobodného, tak aj prírodného. Príspevok predstavuje pokus *zmieriť dvoch Kantov* – transcendentálneho a naturalistického.

Ústrednou témou Marie Borges v jej texte *Pleasure and Displeasure as Moral Motivation* je emocionálny rozmer prítomný pri morálnych súdoch. Autorke ide o preklenutie priepasti medzi racionalitou a emocionalitou, o *nabúranie* predstavy, že emocionálne stavy vôbec nesúvisia s morálnymi súdmi. Borges skúma, akú úlohu zohrávajú emocionálne stavy (pleasure/displeasure – pôžitok/nespokojnosť) v zmysle motivácie k morálnemu konaniu, keďže v Kantovej filozofii je motivácia primárne založená na rešpektovaní mravného zákona. Autorka však zdôrazňuje, že Kant úplne nezavrhuje úlohu pôžitok/nespokojnosti v morálnom konaní. Podľa nej

totiž v kantovskej etike fungujú ako sekundárne impulzy k morálnemu konaniu tým, že k nemu prispievajú syntézou emocionálnych reakcií s racionálnym uvažovaním. Autorka argumentuje, že zatiaľ čo Kant uprednostňuje rozum ako základ morálnej motivácie, pôžitok a nespokojnosť zohrávajú taktiež významnú úlohu. Práca prispieva k diskusiám medzi prísnyimi racionalistickými a emotivistickými prístupmi k etike vyváženou perspektívou.

Andrew Chignell v práci *Inefficacy, Despair, and Difference-Making: A secular application of Kant's moral argument* situuje kantovskú etiku a morálnu motiváciu do súčasného kontextu celospoločenských, globálnych problémov, ako sú napríklad klimatické zmeny, ktoré môžu pôsobiť na jednotlivca ako neefektívne z hľadiska jeho individuálnej činnosti. Autor skúma problém vnímanej neefektívnosti, kde jednotlivci vnímajú svoje morálne činy ako bezvýsledné a zbytočné, teda, že majú iba malý alebo žiadny vplyv na problémy, čo môže viesť k rezignácii a následnej nečinnosti. Kantova filozofia tu predstavuje východisko v zmysle zdôraznenia povinnosti pred výsledkom, čo predstavuje nástroj na vyrovnanie sa s týmto problémom. Upriamením pozornosti na hodnotu morálneho konania ako takého a nie na (ne)viditeľné výsledky môžu jednotlivci zostať motivovaní konať eticky aj v situáciách, ktoré môžu pôsobiť zdanlivo márne. Chignell spája Kantovu morálnu povinnosť s racionálnou nádejou, že morálne úsilie prispieva k dobru, v uchopení tohto príspevku v sekulárnom zmysle: ponúka rámec pre morálnu motiváciu bez spoliehania sa na náboženské predpoklady.

V poradí piata štúdia od autora Stefana Bacina s názvom *Lying, Deception and Dishonesty: Kant and the contemporary debate on the definition of lying* skúma Kantov morálny postoj ku klamstvu, podvodu a nečestnosti, keďže tejto téme sa v skúmaní Kantovej filozofie podľa autora venuje málo pozornosti. Štúdia reflektuje perspektívu interpretácie klamstva ako prísne a kategoricky nesprávneho bez ohľadu na následky, pričom analyzuje jej relevanciu v súčasných etických diskusiách. Cieľom textu je analýza Kantovho uchopenia klamstva, s ohľadom na súčasné filozoficko-etické diskusie, uvažovanie o výnimkách z Kantovho pravidla (napríklad klamstvo z dôvodu ochrany niekoho pred ublížením). Autor akcentuje Kantovo špecifické chápanie klamstva, v rámci ktorého klamstvo nie je len *nerestou*, ale faktorom ovplyvňujúcim morálne postavenie klamára, pretože predstavuje porušenie jednej z povinností voči sebe samému, ktoré majú podľa Kanta špecifickú prednosť pred ostatnými morálnymi povinnosťami.

Text *The Duty and the Maxims: Elements for a morality and culture*

of sustainable development, ktorého autorom je Anselmo Aportone skúma, ako môžu Kantove etické princípy prispieť k morálnemu uvažovaniu v kontexte trvalo udržateľného rozvoja. Aportone sa zameriava na potrebu filozofického rámca, ktorý môže slúžiť na ukotvenie princípov pre zvládanie environmentálnych, ekonomických a sociálnych výziev. Akcentuje rolu povinnosti a maxim pri rozvíjaní kultúry orientovanej na udržateľnosť. Autor poukazuje na relevantnosť Kantovho konceptu povinnosti; argumentuje, že konanie z morálnej povinnosti ako opozície ku konaniu z účelnosti je dôležité pre riešenie výziev udržateľnosti. Princípy kantovskej etiky – najmä povinnosť a formulácia univerzálnych maxim – ponúkajú pevný základ pre dosiahnutie a (následne aj) udržanie trvalo udržateľného rozvoja. Takúto kultúru však možno dosiahnuť len vtedy, ak si jednotlivci osvoja etické záväzky a budú sa považovať za súčasť globálnej komunity – kantovsky povedané, občanov sveta.

V predposlednom príspevku s názvom *Kant as an Ante Litteram Theorist and Critic of the Moral Enhancement* sa autor Alberto Pirni zamýšľa nad Kantovým postojom k morálnemu zdokonaľovaniu, najmä vo vzťahu k súčasným trendom zlepšovania (enhancement) človeka či dokonca transhumanizmu a pokúša sa o prepojenie Kantovej praktickej morálnej filozofie a etiky a nových technológií. Pýta sa: Mohli by sme povedať, že by bol Kant za ľudské zlepšovanie v morálnej oblasti? Ako problematické identifikuje možné narušenie autonómie v zmysle autonómneho morálneho uvažovania pri použití „zlepšovacích“ prostriedkov ako napr. biotechnológií, nanotechnológií, implementácii čipov, a pod. V závere konštatuje, že ako na mnoho iných problémov, ani na tento sa nedá nahliadať iba z jednej strany, a tak môžeme Kanta považovať ako za filozofa podporujúceho morálne zdokonaľovanie, tak na druhej strane je nutné kriticky zvažovať spôsoby, akými by sa malo realizovať. A práve tu nám pomáha filozofia.

Zborník uzatvára príspevok *Spielraum: Narrow and wide duties and their consequences*, ktorého autorom je Claudio La Rocca. Analyzuje Kantovu dištinkciu medzi úzkymi (dokonalými) a širokými (nedokonalými) povinnosťami a ich dôsledky pre morálne uvažovanie a praktické konanie. Dôležitým motívom v texte je analýza *Spielraum* ako hry alebo voľného priestoru, ktorý je imanentný širokým povinnosťam, teda umožňuje voľnosť, slobodu oproti úzkym povinnosťam, ktoré sú striktné vymedzené. Autor uvažuje o podľa neho problematickom vzťahu medzi dvoma párami pojmov (úzkymi a širokými povinnosťami na jednej strane a dokonalými a nedokonalými povinnosťami na strane druhej). Rozlíšenie povinností je

problematické v otázke, či sa náš morálny život pohybuje v týchto dvoch dimenziách a *ako*. Prvá dimenzia (úzke-dokonalé) sa riadi pravidlami konania, ktoré presne vymedzujú ako má človek morálne konať; druhá dimenzia (široké-nedokonalé) je rámcovaná pravidlami, ktoré, naopak, dávajú morálnym subjektom určitý „voľný priestor“ (v nemčine „Spielraum“, termín vyjadrujúci „voľný priestor“, v angličtine „leeway“), v rámci ktorého majú možnosť zvažovať rôzne alternatívy.

O zborníku možno v pozitívnom zmysle povedať, že má interdisciplinárny presah. Venuje sa témam environmentálnych problémov, feminizmu, psychológie, etiky, technológie. Vo všetkých príspevkoch autori nielenže situujú Kantovu filozofiu do súčasných problémov a úvah, ale vstupujú s ním (rortyovsky povedané) do *konverzácie*, teda nenúti Kanta hovoriť *naším* jazykom, no ani oni sa nesnažia hovoriť *tým jeho*. Pri čítaní je jasne vidieť, že vždy prihliadajú na konkrétny kontext a na jeho pozadí pristupujú k analýzam a riešeniam otázok a výziev. Spoločným menovateľom vinúcim sa naprieč celou publikáciou sú motívy *spájania* a *zmeny* (*zaužívanej*) *perspektívy*. Autori príspevkov sa pokúšajú o preklopenie priepasti tam, kde sú rokmi a interpretáciami hlboko zakorenené a o nové pohľady na koncepcie, ktoré nám môžu pomôcť riešiť naše problémy. Texty sú zaujímavým prínosom do uvažovania o Kantovej filozofii v kontexte súčasných tém. Nesnažia sa nás však presvedčiť o relevancii či irelevancii *praktickej filozofie*, ale pohnúť našim myslením, aby sme sa na problémy, ktoré je filozoficky potrebné reflektovať, dokázali pozrieť aj *inak*. Veď kto by povedal, že nám má Kant čo povedať napríklad vo vzťahu k (bio/nano) technológiám? Odpoveďou je, že problému morálky sa dotýkame všade a tam, kde sa o nej diskutuje, sa zide Kantovo slovo.

Bc. Monika Homulková

University of Prešov

Faculty of Arts

Department of Philosophy and Ethics

Prešov, Slovakia

e-mail: monika.homulkova@smail.unipo.sk